

Rolnummer 2587
Arrest nr. 4/2004 van 14 januari 2004

A R R E S T

In zake : het beroep tot vernietiging van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, ingesteld door de v.z.w. Jurileven en de v.z.w. Pro Vita.

Het Arbitragehof,

samengesteld uit de voorzitters M. Melchior en A. Arts, en de rechters L. François, P. Martens, R. Henneuse, M. Bossuyt, E. De Groot, L. Lavrysen, A. Alen, J.-P. Snappe, J.-P. Moerman en E. Derycke, bijgestaan door de griffier L. Potoms, onder voorzitterschap van voorzitter M. Melchior,

wijst na beraad het volgende arrest :

*

*   *   *

I. *Onderwerp van het beroep en rechtspleging*

Bij verzoekschrift dat aan het Hof is toegezonden bij op 20 december 2002 ter post aangetekende brief en ter griffie is ingekomen op 23 december 2002, hebben de v.z.w. Jurileven, met maatschappelijke zetel te 1050 Brussel, Buyllaan 40, en de v.z.w. Pro Vita, met maatschappelijke zetel te 1050 Brussel, Troonstraat 89, beroep tot vernietiging ingesteld van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie (bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad* van 22 juni 2002).

De vordering tot schorsing van dezelfde wettelijke bepalingen, ingediend door dezelfde verzoekende partijen, is verworpen bij het arrest nr. 43/2003 van 9 april 2003, bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad* van 28 juli 2003.

De Ministerraad heeft een memorie ingediend, de verzoekende partijen hebben een memorie van antwoord ingediend en de Ministerraad heeft een memorie van wederantwoord ingediend.

Op de openbare terechtzitting van 18 november 2003 :

- zijn verschenen :
  - . Mr. P.-F. Coppens, advocaat bij de balie te Brussel, voor de verzoekende partijen;
  - . Mr. J.-M. Dethy, advocaat bij de balie te Brussel, *loco* Mr. P. Peeters, advocaat bij de balie te Antwerpen, voor de Ministerraad;
- hebben de rechters-verslaggevers L. François en M. Bossuyt verslag uitgebracht;
- zijn de voornoemde advocaten gehoord;
- is de zaak in beraad genomen.

De bepalingen van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof met betrekking tot de rechtspleging en het gebruik van de talen werden toegepast.

II. *In rechte*

- A -

Ten aanzien van de ontvankelijkheid

A.1.1. De v.z.w. Jurileven stelt dat zij toegankelijk is voor alle advocaten, magistraten, bedrijfsjuristen of andere juristen die dezelfde overtuiging delen ten aanzien van het onvervreembare karakter van de menselijke waardigheid en dezelfde wil hebben om de eerbiediging van het menselijk leven te bevorderen alsmede de integriteit van de persoon, die een rechtssubject is vanaf zijn verwekking en verder gedurende alle stadia van zijn bestaan tot aan zijn natuurlijke dood.

A.1.2. De v.z.w. Pro Vita stelt dat zij tot doel heeft de eerbiediging van het menselijk leven en de integriteit van de persoon te bevorderen in alle stadia van zijn ontwikkeling, vanaf de verwekking tot de natuurlijke dood, zoals met name voortvloeit uit de lering van de katholieke kerk, in het bijzonder uit het Roomse hoogste leergezag, en in overeenstemming met die lering.

Ten gronde

A.2.1. De verzoekers stellen dat de wet van 28 mei 2002 op onherstelbare wijze afbreuk doet aan het recht op leven voor de personen bedoeld in de artikelen 3 en 4 van de voormelde wet, doordat zij een discriminatie in het leven roept tussen die personen en de anderen zonder dat het criterium van onderscheid in aanmerking kan worden genomen, vermits het verboden is bij artikel 2 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Het recht op leven is immers van openbare orde en het meest fundamentele recht, zonder hetwelk het genot van één van de andere in het Verdrag gewaarborgde rechten en vrijheden een illusie zou zijn (Europees Hof voor de Rechten van de Mens, 29 april 2002, *Pretty t/ Verenigd Koninkrijk*). De legalisering van de euthanasie leidt tot de vestiging van een ideologie en tot de idee dat het menselijk leven geen enkele intrinsieke waarde maar enkel een relatieve en subjectieve waarde heeft.

A.2.2. De verzoekers willen niet het feit in het geding brengen dat het wettig is een behandeling die voor de patiënt onnuttig blijkt, te onderbreken of niet aan te vatten, maar ze verwerpen de legalisering van het doden van een andere persoon (wat overigens het geval van de hulp bij zelfdoding overstijgt) waarin wordt voorzien in die wet die, in naam van het beginsel van de « zelfbeschikking », het een meerderjarige of ontvoogde minderjarige mogelijk maakt om euthanasie te verzoeken, zelfs buiten een terminale fase.

Dat beginsel van zelfbeschikking of van eerbiediging van de autonomie waardoor eenieder zelf kan beslissen of zijn leven waard is geleefd te worden en op welk ogenblik hij daaraan een einde wenst te maken, mist elke grondslag om de volgende redenen :

- de toestand van lijden en ontreding waarin de patiënt zich bevindt, is volkomen in strijd met dat beginsel van zelfbeschikking want in die periode beschikt de patiënt vaak niet meer over zijn vrije wil en wordt hij een last voor de anderen; het enkele feit dat men bekwaam en bewust is impliceert geenszins de volledige zelfbeschikking;
- dat beginsel van autonomie wordt volledig op het spel gezet door het optreden van derden (geneesheren, ethici, enz.) of door een mogelijke druk vanwege de familie bij de beslissing om euthanasie toe te passen;
- men mag niet uitsluiten dat financiële overwegingen of de noodzaak om een bed vrij te maken de overhand krijgen op dat beginsel van autonomie en uiteindelijk een vertekend beeld geven van alle vormen van bescherming en waarschuwing waarin de wet voorziet.

A.2.3. Volgens de verzoekers heeft de legalisering van de euthanasie tot gevolg dat de opvattingen van de voorstanders ervan worden opgelegd aan de anderen; ze berust op een vooringenomen betekenis van de mens en het leven waarbij de waardigheid afhankelijk wordt gemaakt van een waardeoordeel, ze beïnvloedt op doorslaggevend wijze het algemeen gedrag van de individuen, draagt nieuwe culturele, sociale en ethische waarden met zich mee die afbreuk doen aan de eerbiediging van het recht op leven en aan de waardigheid van de persoon, en leidt tot eugenetica; ze is des te meer tegennatuurlijk daar ervan wordt uitgegaan dat de patiënt ermee heeft ingestemd, terwijl laatstgenoemde vaak te zwak is en ten prooi aan een dusdanig lijden dat hij niet meer in staat is autonoom te handelen en te denken.

Die wet roept dus een discriminatie in het leven tussen de individuen wier geestelijke en lichamelijke integriteit goed is en die het recht op leven genieten en de individuen die, geveld door ziekte, wanhoop en lijden, in naam van een ontspoord beginsel van autonomie, niet langer dat recht op leven genieten. De wet bereikt niet de aangekondigde doelstellingen en opent de poort voor voorspelbare misbruiken, die overigens zijn aangeklaagd tijdens de parlementaire voorbereiding, en die moeilijk kunnen worden opgespoord; zij schendt aldus, ten aanzien van een categorie van personen, de bij het voormelde artikel 2 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens opgelegde positieve verplichting om hun recht op leven te « beschermen ». Die bepaling wordt bovendien geschonden doordat de wet een geval beoogt dat niet kan worden ondergebracht bij een van de uitzonderingen die in voormeld artikel 2 op beperkende wijze zijn opgesomd.

A.3.1. De Ministerraad brengt het onderwerp van de aangevochten bepalingen in herinnering en leidt daaruit af dat euthanasie niet elke handeling beoogt waarbij intentioneel een einde wordt gemaakt aan het leven van een persoon op diens verzoek maar uitsluitend die handeling die gemotiveerd is door precieze en restrictieve medische overwegingen. De stand van het recht vóór de wet van 28 mei 2002 leidde tot rechtsonzekerheid, veroorzaakte semi-clandestiene euthanasie, verhinderde de maatschappelijke controle op die praktijken en bemoeilijkte een diepgaand gesprek tussen de patiënt en zijn geneesheer. Die vaststelling heeft de wetgever, na zeer lange debatten, zowel in de Senaat als in de Kamer, ertoe gebracht op te treden.

A.3.2.1. In hoofdorde is de Ministerraad van mening dat het middel faalt in rechte. Artikel 2 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens legt niet alleen een negatieve verplichting op aan de Staat, namelijk zich ervan te onthouden een individu van het leven te beroven, maar tevens een positieve verplichting, namelijk de verplichting om de maatregelen te nemen die noodzakelijk zijn voor de bescherming van het leven van de personen die onder zijn rechtsmacht vallen. De vraag of de bepalingen van de wet betreffende de euthanasie verenigbaar zijn met de verplichting om het recht op leven te beschermen is meermaals gesteld tijdens de parlementaire voorbereiding en de Raad van State heeft gemeend dat die verplichting moest worden afgewogen tegen het recht van de betrokkene op bescherming tegen onmenselijke of vernederende behandelingen (artikel 3 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens) en diens recht op de eerbiediging van zijn fysieke en morele integriteit, dat tot het recht op de eerbiediging van het privé-leven behoort (artikel 8 van hetzelfde Verdrag).

De Ministerraad stelt vast dat onder die grondrechten een conflictsituatie kan bestaan maar dat de Raad van State heeft geoordeeld dat de maatregel niet onbestaanbaar was met het voormelde artikel 2 omdat, zelfs al voorziet die in een beperking van de tot nog toe door de wet geboden bescherming van het recht op leven, hij binnen de perken blijft die bij dat artikel 2 en bij artikel 6 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten aan de beoordelingsruimte van de nationale overheid zijn gesteld.

A.3.2.2. De verzoekende partijen achten dat argument niet relevant: zelfs indien de bestreden wet bestaanbaar was met artikel 2 van het Verdrag, zou ze toch een discriminatie in het leven roepen; bovendien kent het Europees Hof voor de Rechten van de Mens de voorrang toe aan artikel 2.

Zij doen bovendien gelden dat artikel 3 niet kan worden aangevoerd om de wet betreffende de euthanasie te verantwoorden, omdat het niet het door ziekte veroorzaakte onmenselijke lijden beoogt maar de door een publiek of privaat persoon veroorzaakte onmenselijke behandeling. Wat betreft artikel 8 zijn zij van mening dat de Ministerraad niet uitlegt welk conflict er tussen die bepaling en artikel 2 zou bestaan. Die mogelijke tegenspraak heeft hoe dan ook niets te maken met het onderwerp van het verzoekschrift, dat ertoe strekt het gebrek aan zelfbeschikking te onderstrepen van mensen met een vergevorderde ziekte en dat hun in vergelijking met de andere personen niet de minste bescherming wordt geboden.

De partijen zijn het erover eens te oordelen dat de door de verzoekende partijen aangeklaagde discriminatie niet in verband staat tot de vraag of die internationaalrechtelijke bepalingen al dan niet contradictorisch zijn.

A.3.3. Volgens de Ministerraad betogen de verzoekende partijen ten onrechte dat individuen met een goede fysieke en geestelijke gezondheid het recht op leven genieten terwijl de anderen dat recht niet langer zouden genieten. Eenieder geniet immers het recht op leven, aangezien de euthanasie wordt gedefinieerd als een handeling waarbij intentioneel een einde wordt gemaakt aan het leven van een persoon, op verzoek van die persoon. De wet is dus gebaseerd op het beginsel van de persoonlijke zelfbeschikking en legt niemand verplichtingen op waarvan sommigen zouden zijn vrijgesteld: zij roept dus op zichzelf geenszins een discriminatie in het leven en beperkt zich ertoe de omstandigheden te vermelden waarin euthanasie geen strafrechtelijk misdrijf is.

A.3.4.1. In ondergeschikte orde is de Ministerraad van mening dat de in het geding zijnde personen niet met elkaar vergelijkbaar zijn. De in de artikelen 3 en 4 van de wet bedoelde personen, de enigen die om euthanasie kunnen verzoeken, bevinden zich in « een medisch uitzichtloze toestand [...] van aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kan worden, en dat het gevolg is van een ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening ». De medische toestand van de « anderen » is niet uitzichtloos.

A.3.4.2. De verzoekende partijen antwoorden dat, ten aanzien van artikel 2 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, men geen onderscheid kan maken tussen de personen die worden beschermd en diegenen die niet worden beschermd, op straffe de wetgever ertoe te machtigen eerstgenoemden zonder hun toestemming ter dood te brengen.

De Ministerraad antwoordt dat de vergelijkbaarheid van de personen niet is gelegen in artikel 2 van het Verdrag (elk individu geniet immers het recht op leven) maar in de medische toestand van de personen moet worden gezocht.

A.3.5.1. In uiterst ondergeschikte orde is de Ministerraad van mening dat het verschil in behandeling op een objectief criterium berust - de medische toestand van de personen - en redelijkerwijze verantwoord is. Hij doet gelden dat de doelstellingen van de wetgever wettig zijn en dat de euthanasie enkel uit het strafrecht wordt gehaald in duidelijk afgelijnde omstandigheden en na een welbepaalde procedure die met name veronderstelt dat de geneesheer zich voorafgaandelijk en meermaals met de patiënt, met een andere geneesheer en, in voorkomend geval, met een verplegend team onderhoudt. De wet voorziet bovendien in een controle *a posteriori*, via het optreden van de in artikel 8 van de wet bedoelde Federale Controle- en Evaluatiecommissie. Zoals de Raad van State is de Ministerraad van mening dat dankzij die waarborgen de wet de evenredigheidstoetsing ten volle kan doorstaan.

A.3.5.2. De verzoekende partijen antwoorden dat de aangevoerde criteria niet objectief zijn want ze berusten op de vaststelling door een geneesheer van omstandigheden die niet kunnen worden nagetrokken (een mens, hoe bekwaam en toegewijd hij ook is, kan een dergelijke beslissing niet nemen zonder enig risico van subjectiviteit) en op de uitdrukking van een wil die vervalst kan zijn (die wil is, *in casu*, vaak een zinsbegoocheling waarvan de zieken zelf zich niet bewust zijn; maatregelen ter bescherming van het leven zoals het dragen van een helm of een veiligheidsgordel zijn overigens geenszins gebaseerd op de autonomie van de wil).

De Ministerraad is van oordeel dat die vergelijking niet relevant is vermits abortus of euthanasie ethische kwesties zijn waarbij een aantal grondrechten in het geding worden gebracht, terwijl de autobestuurder in beginsel niet de wens koestert om een einde te maken aan zijn leven of aan dat van een embryo. Het verkeersreglement regelt niet de ethische kwesties die verbonden zijn met het recht op leven maar strekt ertoe de ongevallen en de schadelijke gevolgen ervan te beperken.

De verzoekende partijen doen ten slotte gelden dat het niet redelijk is de bescherming van het recht op leven af te schaffen om een rechtsonzekerheid ongedaan te maken, en zulks om reden van de subjectieve beoordelingen en waarnemingen waarvan het antwoord op een verzoek tot euthanasie afhankelijk wordt gemaakt.

De Ministerraad is van mening dat de verzoekende partijen met hun kritiek op de ethische en politieke keuze die tot de beoordelingsbevoegdheid van de wetgever behoort, geen rekening houden met het feit dat de politieke opportuniteit niet is onderworpen aan de toetsing door het Hof.

- B -

Ten aanzien van het onderwerp van het beroep

B.1. De verzoekende partijen vorderen de vernietiging van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie.

Artikel 2 van die wet definieert euthanasie als het opzettelijk levensbeëindigend handelen door een andere dan de betrokkene, op diens verzoek.

De artikelen 3 en 4, waarnaar de verzoekende partijen verwijzen die daarbij betogen dat de wet op onherstelbare wijze afbreuk doet aan het recht op leven, bepalen :

« HOOFDSTUK II. - Voorwaarden en procedure

Art. 3. § 1. De arts die euthanasie toepast, pleegt geen misdrijf wanneer hij er zich van verzekerd heeft dat :

- de patiënt een meerderjarige of een ontvoogde minderjarige is die handelingsbekwaam en bewust is op het ogenblik van zijn verzoek;

- het verzoek vrijwillig, overwogen en herhaald is, en niet tot stand gekomen is als gevolg van enige externe druk;

- de patiënt zich in een medisch uitzichtloze toestand bevindt van aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kan worden, en dat het gevolg is van een ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening;

en hij de in deze wet voorgeschreven voorwaarden en procedures heeft nageleefd.

§ 2. Onverminderd bijkomende voorwaarden die de arts aan zijn ingrijpen wenst te verbinden, moet hij vooraf en in alle gevallen :

1° de patiënt inlichten over zijn gezondheidstoestand en zijn levensverwachting, met de patiënt overleg plegen over zijn verzoek tot euthanasie en met hem de eventueel nog resterende therapeutische mogelijkheden, evenals die van de palliatieve zorg, en hun gevolgen bespreken. Hij moet met de patiënt tot de overtuiging komen dat er voor de situatie waarin deze zich bevindt geen redelijke andere oplossing is en dat het verzoek van de patiënt berust op volledige vrijwilligheid;

2° zich verzekeren van het aanhoudend fysiek of psychisch lijden van de patiënt en van het duurzaam karakter van zijn verzoek. Daartoe voert hij met de patiënt meerdere gesprekken die, rekening houdend met de ontwikkeling van de gezondheidstoestand van de patiënt, over een redelijke periode worden gespreid;

3° een andere arts raadplegen over de ernstige en ongeneeslijke aard van de aandoening en hem op de hoogte brengen van de redenen voor deze raadpleging. De geraadpleegde arts neemt inzage van het medisch dossier, onderzoekt de patiënt en moet zich vergewissen van het aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kan worden. Hij stelt een verslag op van zijn bevindingen.

De geraadpleegde arts moet onafhankelijk zijn ten opzichte van zowel de patiënt als de behandelende arts en bevoegd om over de aandoening in kwestie te oordelen. De behandelende arts brengt de patiënt op de hoogte van de resultaten van deze raadpleging;

4° indien er een verplegend team is, dat in regelmatig contact staat met de patiënt, het verzoek van de patiënt bespreken met het team of leden van dat team;

5° indien de patiënt dat wenst, het verzoek van de patiënt bespreken met zijn naasten die hij aanwijst;

6° zich ervan verzekeren dat de patiënt de gelegenheid heeft gehad om over zijn verzoek te spreken met de personen die hij wenste te ontmoeten.

§ 3. Indien de arts van oordeel is dat de patiënt kennelijk niet binnen afzienbare tijd zal overlijden, moet hij bovendien :

1° een tweede arts raadplegen, die psychiater is of specialist in de aandoening in kwestie, en hem op de hoogte brengen van de redenen voor deze raadpleging. De geraadpleegde arts neemt inzage van het medisch dossier, onderzoekt de patiënt en moet zich vergewissen van het aanhoudend en ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kan worden, en van het vrijwillig, overwogen en herhaald karakter van het verzoek. Hij stelt een verslag op van zijn bevindingen. De geraadpleegde arts moet onafhankelijk zijn ten opzichte van zowel de patiënt als de behandelende arts en de eerste geraadpleegde arts. De behandelende arts brengt de patiënt op de hoogte van de resultaten van deze raadpleging;

2° minstens één maand laten verlopen tussen het schriftelijke verzoek van de patiënt en het toepassen van de euthanasie.

§ 4. Het verzoek van de patiënt moet op schrift zijn gesteld. Het document wordt opgesteld, gedateerd en getekend door de patiënt zelf. Indien de patiënt daartoe niet in staat is, gebeurt het op schrift stellen door een meerderjarige persoon die gekozen is door de patiënt en geen materieel belang mag hebben bij de dood van de patiënt.

Deze persoon maakt melding van het feit dat de patiënt niet in staat is om zijn verzoek op schrift te formuleren en geeft de redenen waarom. In dat geval gebeurt de opschriftstelling in bijzijn van de arts en noteert die persoon de naam van die arts op het document. Dit document dient bij het medisch dossier te worden gevoegd.

De patiënt kan te allen tijde het verzoek herroepen, waarna het document uit het medisch dossier wordt gehaald en aan de patiënt wordt teruggegeven.

§ 5. Alle verzoeken geformuleerd door de patiënt, alsook de handelingen van de behandelende arts en hun resultaat, met inbegrip van het (de) verslag(en) van de geraadpleegde arts(en), worden regelmatig opgetekend in het medisch dossier van de patiënt.

HOOFDSTUK III. - De wilsverklaring

Art. 4. § 1. Elke handelingsbekwame meerderjarige of ontvoogde minderjarige kan, voor het geval dat hij zijn wil niet meer kan uiten, schriftelijk in een wilsverklaring zijn wil te kennen geven dat een arts euthanasie toepast indien deze arts er zich van verzekerd heeft :

- dat hij lijdt aan een ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening;

- hij niet meer bij bewustzijn is;

- en deze toestand volgens de stand van de wetenschap onomkeerbaar is.

In de wilsverklaring kunnen één of meer meerderjarige vertrouwenspersonen in volgorde van voorkeur aangewezen worden, die de behandelende arts op de hoogte brengen van de wil van de patiënt. Elke vertrouwenspersoon vervangt zijn of haar in de wilsverklaring vermelde voorganger in geval van weigering, verhindering, onbekwaamheid of overlijden. De behandelende arts van de patiënt, de geraadpleegde arts en de leden van het verplegend team kunnen niet als vertrouwenspersoon optreden.

De wilsverklaring kan op elk moment worden opgesteld. Zij moet schriftelijk worden opgemaakt ten overstaan van twee meerderjarige getuigen, van wie er minstens een geen materieel belang heeft bij het overlijden van de patiënt en moet gedateerd en ondertekend worden door degene die de verklaring aflegt, door de getuigen en, in voorkomend geval, door de vertrouwensperso(o)n(e)n.

Indien de persoon die een wilsverklaring wenst op te stellen fysiek blijvend niet in staat is om een wilsverklaring op te stellen en te tekenen, kan hij een meerderjarig persoon, die geen enkel materieel belang heeft bij het overlijden van de betrokkene, aanwijzen, die zijn verzoek schriftelijk opstelt, ten overstaan van twee meerderjarige getuigen, van wie er minstens een geen materieel belang heeft bij het overlijden van de patiënt. De wilsverklaring vermeldt dat de betrokkene niet in staat is te tekenen en waarom. De wilsverklaring moet gedateerd en ondertekend worden door degene die het verzoek schriftelijk opstelt, door de getuigen en, in voorkomend geval, door de vertrouwenspersoon of vertrouwenspersonen.

Bij de wilsverklaring wordt een medisch getuigschrift gevoegd als bewijs dat de betrokkene fysiek blijvend niet in staat is de wilsverklaring op te stellen en te tekenen.

Met de wilsverklaring kan alleen rekening gehouden worden indien zij minder dan vijf jaar vóór het moment waarop betrokkene zijn wil niet meer kan uiten, is opgesteld of bevestigd.

De wilsverklaring kan op elk moment aangepast of ingetrokken worden.

De Koning bepaalt hoe de wilsverklaring wordt opgesteld, geregistreerd en herbevestigd of ingetrokken en via de diensten van het Rijksregister aan de betrokken artsen wordt meegedeeld.

§ 2. De arts die euthanasie toepast, tengevolge een wilsverklaring zoals voorzien in § 1, pleegt geen misdrijf indien deze arts er zich van verzekerd heeft dat de patiënt :

- lijdt aan een ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening;

- hij niet meer bij bewustzijn is;

- en deze toestand volgens de stand van de wetenschap onomkeerbaar is;

en hij de in deze wet voorgeschreven voorwaarden en procedures heeft nageleefd.

Onverminderd bijkomende voorwaarden die de arts aan zijn ingrijpen wenst te verbinden, moet hij vooraf :

1° een andere arts raadplegen over de onomkeerbaarheid van de medische toestand van de patiënt en hem op de hoogte brengen van de redenen voor deze raadpleging. De geraadpleegde arts neemt inzage van het medisch dossier en onderzoekt de patiënt. Hij stelt een verslag op van zijn bevindingen. Indien in de wilsverklaring een vertrouwenspersoon wordt aangewezen brengt de behandelende arts deze vertrouwenspersoon op de hoogte van de resultaten van deze raadpleging.

De geraadpleegde arts moet onafhankelijk zijn ten opzichte van zowel de patiënt als de behandelende arts en bevoegd om over de aandoening in kwestie te oordelen;

2° indien er een verplegend team is dat in regelmatig contact staat met de patiënt, de inhoud van de wilsverklaring bespreken met het team of leden van dat team;

3° indien in de wilsverklaring een vertrouwenspersoon wordt aangewezen, het verzoek van de patiënt met hem bespreken;

4° indien in de wilsverklaring een vertrouwenspersoon wordt aangewezen, de inhoud van de wilsverklaring bespreken met de naasten van de patiënt die door de vertrouwenspersoon zijn aangewezen.

De wilsverklaring en, alsook alle handelingen van de behandelende arts en hun resultaat, met inbegrip van het verslag van de geraadpleegde arts, worden regelmatig opgetekend in het medisch dossier van de patiënt. »

De artikelen 5 en volgende van de wet bevatten procedurebepalingen. Daarbij wordt de Federale Controle- en Evaluatiecommissie opgericht en de organisatie ervan geregeld.

Artikel 14 van de wet stelt :

« Het verzoek en de wilsverklaring bedoeld in de artikelen 3 en 4 van deze wet hebben geen dwingende waarde.

Geen arts kan worden gedwongen euthanasie toe te passen.

Geen andere persoon kan worden gedwongen mee te werken aan het toepassen van euthanasie.

Weigert de geraadpleegde arts euthanasie toe te passen, dan moet hij dit de patiënt of de eventuele vertrouwenspersoon tijdig laten weten waarbij hij de redenen van zijn weigering toelicht. Berust zijn weigering op een medische grond dan wordt die in het medisch dossier van de patiënt opgetekend.

De arts die weigert in te gaan op een euthanasieverzoek moet, op verzoek van de patiënt of de vertrouwenspersoon, het medisch dossier van de patiënt meedelen aan de arts die is aangewezen door de patiënt of de vertrouwenspersoon. »

Ten aanzien van de ontvankelijkheid

B.2.1. De v.z.w. Jurileven verantwoordt haar belang om in rechte te treden doordat ze uiteenzet dat haar leden het onvervreembare karakter van de menselijke waardigheid verdedigen en de wil delen om de eerbiediging van het menselijk leven te bevorderen alsmede de integriteit van de persoon tot aan zijn natuurlijke dood.

B.2.2. De v.z.w. Pro Vita verantwoordt haar belang om in rechte te treden met het feit dat ze tot doel heeft de eerbiediging van het menselijk leven en de integriteit van de persoon te bevorderen in alle stadia van zijn ontwikkeling, vanaf de verwekking tot de natuurlijke dood, in overeenstemming met de lering van de rooms-katholieke kerk.

B.2.3. Wanneer een vereniging zonder winstoogmerk zich op een collectief belang beroept, is vereist dat haar maatschappelijk doel van bijzondere aard is en, derhalve, onderscheiden van het algemeen belang; dat dit belang niet beperkt is tot het individuele belang van de leden; dat het maatschappelijk doel door de bestreden bepaling kan worden geraakt; dat niet blijkt dat dit maatschappelijk doel niet of niet meer werkelijk wordt nagestreefd.

B.2.4. Het Hof stelt vast dat de beide verzoekende verenigingen aan de voormelde voorwaarden beantwoorden, met name in zoverre zij onder meer tot doel hebben het menselijk leven te verdedigen in alle stadia van zijn ontwikkeling tot en met de natuurlijke dood. Dat maatschappelijk doel is onderscheiden van het algemeen belang en de beroepen tot vernietiging van bepalingen die van toepassing zijn op de in de artikelen 3 en 4 van de wet bedoelde personen zijn daar niet vreemd aan. De verzoekende partijen doen dus blijken van het vereiste belang.

Ten gronde

B.3.1. De verzoekende partijen zetten uiteen dat de wet van 28 mei 2002, ten aanzien van het recht op leven, een discriminatie doet ontstaan tussen de in de artikelen 3 en 4 van die wet bedoelde personen en de personen die een fysieke en geestelijke integriteit genieten, terwijl het criterium van onderscheid, dat bij artikel 2 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens is veroordeeld, niet in aanmerking kan worden genomen. Zij zijn van mening dat eerstgenoemden, geveld door ziekte, wanhoop en lijden, geen blijk kunnen geven van zelfbeschikking, zijnde het beginsel waarop de bestreden wet is gebaseerd, aangezien :

- de toestand van lijden en ontreddeering waarin de patiënt zich bevindt volkomen in strijd is met dat beginsel van zelfbeschikking, want in die periode beschikt de patiënt vaak niet meer over zijn vrije wil en wordt hij een last voor de anderen;

- dat beginsel van zelfbeschikking volledig op het spel wordt gezet door het optreden van derden (geneesheren, ethici, enz.) of door een mogelijke druk vanwege de familie bij de beslissing om euthanasie toe te passen;

- niet mag worden uitgesloten dat financiële overwegingen of de noodzaak om een bed vrij te maken de overhand krijgen op dat beginsel van zelfbeschikking en uiteindelijk een vertekend beeld geven van alle vormen van bescherming waarin de wet voorziet.

Het bezwaar van niet-vergelijkbaarheid dat door de Ministerraad wordt tegengeworpen, miskent dat uit de bestreden wet volgt dat de bepalingen ter bescherming van het leven, terecht of ten onrechte, verschillend zijn voor de in de artikelen 3 en 4 bedoelde personen en voor de anderen.

B.3.2. De wet vereist dat de persoon die om euthanasie verzoekt een handelingsbekwame meerderjarige of ontvoogde minderjarige bewuste patiënt is die zich in een medisch uitzichtloze toestand bevindt van aanhoudend ondraaglijk fysiek of psychisch lijden dat niet gelenigd kan worden en dat het gevolg is van een ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening (artikel 3, § 1). Het euthanasieverzoek moet vrijwillig, overwogen en herhaald zijn en niet tot stand zijn gekomen als gevolg van enige externe druk (artikel 3, § 1) en het moet schriftelijk zijn opgesteld (artikel 3, § 4). De patiënt moet ingelicht

zijn over zijn gezondheidstoestand en zijn levensverwachting (artikel 3, § 2, 1°). Wanneer de arts van oordeel is dat de patiënt kennelijk niet binnen afzienbare tijd zal overlijden, moet hij minstens één maand laten verlopen tussen het schriftelijk verzoek van de patiënt en het toepassen van de euthanasie (artikel 3, § 3, 2°). Wanneer de patiënt niet meer in staat is zijn verzoek schriftelijk te doen, dient het op schrift stellen te gebeuren door de persoon van zijn keuze, die geen enkel materieel belang heeft bij de dood van de patiënt (artikel 3, § 4). De patiënt kan te allen tijde het verzoek herroepen (artikel 3, § 4, derde lid).

Elke handelingsbekwame meerderjarige of ontvoogde minderjarige kan, voor het geval dat hij zijn wil niet meer kan uiten, schriftelijk in een wilsverklaring zijn wil te kennen geven dat een arts euthanasie toepast indien die arts zich ervan verzekerd heeft dat hij lijdt aan een ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening, dat hij niet meer bij bewustzijn is en dat die toestand volgens de stand van de wetenschap onomkeerbaar is. Met de wilsverklaring kan alleen rekening worden gehouden indien zij minder dan vijf jaar oud is vóór het moment waarop de betrokkene zijn wil niet meer kan uiten, en zij kan op elk moment worden aangepast of ingetrokken (artikel 4, § 1).

B.3.3. Doordat de verzoekende partijen aanvoeren dat de in de artikelen 3 en 4 van de bestreden wet beoogde personen niet over hun vrije wil beschikken op het ogenblik van hun verzoek, en daarbij redeneren alsof zij veronderstellen dat diegene die niet langer wil leven noodzakelijkerwijze niet meer in staat is te oordelen, houden zij op geen enkele manier rekening met de talrijke waarborgen vervat in de bepalingen van de bestreden wet teneinde te garanderen dat de persoon die zijn wil uitdrukt onder de voorwaarden van de artikelen 3 en 4 zulks in volle vrijheid doet.

De parlementaire voorbereiding van de bestreden wet toont overigens aan dat de bevoegde Commissies van de Senaat en vervolgens van de Kamer van volksvertegenwoordigers zich voortdurend om dat aspect van het probleem hebben bekommerd (zie onder meer *Parl. St.*, Senaat, 2000-2001, nr. 2-244/22, pp. 219-220; *Parl. St.*, Kamer, 2001-2002, DOC 50 1488/009, pp. 9-12).

B.3.4. De verzoekende partijen leiden uit artikel 2 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens geen argumenten af die tot een andere beoordeling leiden.

B.4. Het middel is niet gegrond.

Om die redenen,

het Hof

verwerpt het beroep.

Aldus uitgesproken in het Frans, het Nederlands en het Duits, overeenkomstig artikel 65 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof, op de openbare terechtzitting van 14 januari 2004.

De griffier,

De voorzitter,

L. Potoms

M. Melchior